

Ю.І. ЛЕРНЕР, канд. економ. наук, проф., НТУ «ХПІ», Харків
О.Ф. ТКАЧЕНКО, магістрант, НТУ «ХПІ», Харків

РЕГУЛЮВАННЯ РОБОТИ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ НАЦІОНАЛЬНИМ БАНКОМ УКРАЇНИ

В статті розкрито сутності видів стійкості банків, проаналізований підхід до аналізу економічного стану комерційного банку та дії Національного банку України щодо регулювання роботи комерційних банків.

В статье раскрыта сущность видов стойкости банков, проанализирован подход по анализу экономического состояния коммерческого банка и действия Национального банка Украины по регулированию работы коммерческих банков.

In the paper the essence of types of firmness of banks is performed, the approach of the analysis of the economic state of commercial bank and actions of the National bank of Ukraine on adjusting of work of commercial banks are analyzed.

Актуальність теми дослідження. Стан і перспективи функціонування фінансових інститутів ринків капіталу мають важливе значення для національної економіки. Ось чому кредитно-банківська сфера служить об'єктом прискіпливого нагляду і регулювання з боку керівних органів. В кожній країні діє система правових актів, які регламентують різні аспекти банківської діяльності, роботу небанківських кредитно-фінансових установ, фондових бірж і т.д. Особливості історичного розвитку і дія різних політико-економічних факторів обумовили специфіку національного банківського і фінансового законодавства, форми і методи контролю за роботою банків. Вивчення питання регулювання роботи комерційних банків національним банком України є на сьогодні актуальною задачею.

Метою дослідження є розгляд сутності видів стійкості банків, а також підходи до аналізу економічного стану комерційного банку.

Аналіз публікацій по темі. Вивченням питань фінансового менеджменту в банках, аналізу надійності та стійкості комерційних банків, а та-

кож порядку регулювання та аналізу діяльності комерційних банків присвячено праці таких відомих вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів, як Белих Л., Доллан Э.Дж., Кембелл К., Іванов В., Івасів Б., Заруба О., Роуз Питер С., Масленчиков Ю., Раєвський К. та інших [1-10]. Однак на сьогодні стоїть важливе питання наукового узагальнення підходів до викладення видів стійкості банків, а також підходи до аналізу економічного стану комерційного банку.

Результати досліджень. Стійкість комерційного банку залежить від багатьох аспектів його діяльності і має складну структуру. Складовими її елементами є такі [1, 7].

Капітальна стійкість банку. В її основі – обсяг власного капіталу, що забезпечує достатню суму грошових коштів, яку при необхідності можна використати для повернення депозитів, сформувати резерв для погашення непередбачених збитків чи боргів. Власний капітал банку є також джерелом фінансування розвитку банку, подолання негативних ситуацій, зумовлених форс-мажорними обставинами, запорукою необхідного реагування на кон'юнктуру кредитного ринку.

Комерційна стійкість банку. Цей вид стану фінансової установи виражає:

- рівень зв'язків банку з іншими суб'єктами ринкової інфраструктури;
- розвинутість і міцність взаємовідносин із державою;
- інтегрованість у систему міжбанківських відносин із державою;
- якість співробітництва з кредиторами, дебіторами, клієнтами і вкладниками;
- залежність банківської сфери від стану економіки в цілому;
- міцність зв'язку між обсягом грошового капіталу банку і його реальним капіталом;
- концентрацію частки активів і приватних вкладів у розпорядженні одного фінансово-кредитного закладу;
- контроль значного обсягу фінансових потоків у країні.

Організаційна стійкість банку. Організаційна структура банку і механізм її управління повинні відповідати як реалізації основної функції фінансово-кредитного закладу, так і конкретному асортименту банківських послуг і продуктів, що лежать в основі тактики і стратегії банку. Організаційна структурна стійкість комерційного банку визначається функціонально-технічною документацією, що регламентує всі аспекти його діяльності, які стосуються як організаційної структури, так і специфічних банківських операцій.

Функціональна стійкість банку. Вона, по-перше, залежить від рівня спеціалізації банку в обмеженому колі послуг та продуктів, що дає змогу спеціалізованому банку більш раціонально й ефективніше управляти власним і залученим капіталом. По-друге, універсалізація банку (або розширення його операцій) також веде до підвищення функціональної стійкості,

оскільки це сприяє тому, що багато хто з клієнтів має можливість задовольнити весь асортимент своїх потреб у банківських продуктах і послугах в одному банку. І перший, і другий із зазначених критеріїв визначення функціональної стійкості банку та керування нею мають як позитивні, так і негативні аспекти. Так, високий рівень спеціалізації комерційного банку посилює його залежність від змін кон'юнктури на товарному й кредитному ринках і зумовлює перешкоди для можливості розширення банківських операцій у складних для банку ситуаціях.

У свою чергу універсалізація комерційного банку створює умови диверсифікації структури залучення грошових ресурсів від вкладників та інших клієнтів. Це послаблює залежність фінансово-кредитної установи від «одного» клієнта. Разом із тим розширення обсягу та асортименту послуг та продуктів, що надаються банком, може зумовити надмірне ускладнення організації й управління банком і, як наслідок, зниження його доходності, конкурентоспроможності, чутливості до потреб ринкового середовища.

Фінансова стійкість банку. Ця характеристика діяльності банку вміщує зазначені вище основні показники, що розкривають і синтезують результативність інших складових стійкості фінансово-кредитного закладу, насамперед обсяг і структуру власних засобів, рівень доходності і прибутковості, норму прибутку на власний капітал, дотримання встановлених показників ліквідності, мультиплікативну ефективність власного капіталу, обсяг створеної додаткової вартості.

Підтримання банком фінансової стійкості дає змогу зберегти конкурентоспроможність на кредитному ринку. Проте це дуже складне завдання. Фінансовій стійкості комерційних банків України на сучасному етапі найчастіше загрожують такі негативні фактори, як:

- триваючий цілеспрямований підрив їхньої ділової репутації;
- недосконала система набору кадрів для комерційних банків;
- надання клієнтам недостовірної інформації;
- використання фальшивих векселів, цінних паперів і гарантійних листів;
- неповернення виданих кредитів, правова неврегульованість цієї проблеми у сфері банківської діяльності;
- недосконала оцінка кредитних ризиків;
- відсутність систематизованих даних про несумлінних позичальників;
- маніпулювання кредитними картками, банкоматами;
- шахрайське вторгнення до банківських комп'ютерних мереж;
- витік конфіденційної інформації;
- недосконалість структур, що забезпечують внутрішню та зовнішню безпеку банківських установ тощо.

У підтримці фінансової стійкості комерційного банку зацікавлений не лише він сам, а й банківська система країни в цілому. Регулювання цьо-

го процесу перебуває у центрі управлінської діяльності центральних банків фактично всіх розвинутих країн.

Розробка методики аналізу банківської діяльності дозволяє визначити стан ліквідності, доходності і степеню ризику окремих банківських операцій, виявити джерела власних і залучених засобів, структуру їх розміщення на конкретну дату чи за деякий період, а також встановлює спеціалізацію і значимість окремих банків в банківській системі України [3, 4, 6].

У спробах розв'язати дилему надійність, ліквідність - прибутковість у світовій банківській практиці визначились три основних підходи до управління активами:

1) метод загального фонду коштів (об'єднання джерел), в основі якого лежить ідея об'єднати всі ресурси банку з наступним їх розміщенням відповідно до визначених пріоритетів, призначення котрих - допомогти керівництву оперативних відділів розв'язати проблему поєднання надійності, ліквідності і прибутковості;

2) метод розподілу активів або конверсія коштів. Головною перевагою цього методу є зменшення частки ліквідних активів та вкладень додаткових коштів у позики та інвестиції, що веде до збільшення норми прибутку, і, відповідно, до його фінансової стійкості;

3) збалансований науковий підхід до розв'язання управлінських проблем регулювання фінансової стійкості банку з використанням прогресивних методів та ЕОМ для вивчення елементів у складних модулях, наприклад, лінійного програмування.

Оскільки в нашій країні робота по оцінці фінансової стійкості банку є на стадії становлення і розвитку, доцільно використовувати передовий зарубіжний досвід в даній галузі. Для напрацювання загальноприйнятої методики аналізу роботи банку необхідно визначити суму показників банківської діяльності, вивчити їх оптимальні значення і на цій основі виробити критерії показників для рейтингової оцінки банку [8, 9].

Аналіз діяльності комерційного банку – це завдання з багатьма невідомими, при вирішенні якого необхідно провести аналіз різних напрямків діяльності банку, його фінансового стану. На рисунку наведено схему аналізу економічного стану комерційного банку.

Дійсно, щоб дати оцінку фінансового стану комерційного банку і визначити перспективи його розвитку, необхідно проаналізувати не тільки баланс і інші звітні матеріали самого банку, але і дати характеристику економічного стану клієнтів банку (кредиторів і позичальників), оцінити конкурентів, провести маркетингове дослідження кон'юнктури ринку і т.д.

В нашій країні далеко не вся така інформація використовується для оцінки фінансового стану банку. У більшості випадків аналіз фінансового стану банку будується на звітних (часто балансових) даних банку. При цьому слід мати на увазі, що аналіз фінансового стану банку, в основі якого лежать різні показники, важливий, але цього недостатньо.

Рис. Схема аналізу економічного стану комерційного банку

Необхідно створити рейтингову систему оцінки фінансового стану банку. Особливу увагу слід звернути на аналіз грошових потоків, так як рух грошових коштів неможливо прослідкувати за бухгалтерськими звітами. Враховуючи, що інтереси бувають короткочасні та тривалі, можливо, є сенс мати дві паралельні групи рейтингових оцінок: моментальні та прогнозні рейтинги. Ідея методики полягає в тому, що спочатку будується модель «ідеального банку» на основі повноцінного набору найбільш інформативних коефіцієнтів, які адекватно характеризують банк. Для цього необхідно мати список значень відповідних коефіцієнтів, які можна вважати достатніми, а також необхідний перелік мінімально допустимих (критичних) значень коефіцієнтів.

В банках щодня приймаються рішення щодо залучення коштів на депозити і їх розміщення. В зв'язку з цим ліквідність банку по балансу може бути задовільною, але реальна ліквідність, виходячи з грошових потоків, - зовсім ні. В процесі аналізу банківської звітності основним об'єктом дослідження виступає вся його сукупна комерційна діяльність. При цьому суб'єктами аналізу виступають самі комерційні банки, їх контрагенти, включаючи НБУ, інші кредитні установи, аудиторські фірми, владні структури, реальні і потенційні клієнти і кореспонденти, засновники і акціонери. Оскільки кожен із суб'єктів має власні цілі, то різні будуть напрямки і критерії аналізу.

Комерційні банки з допомогою аналізу своїх балансових даних перевіряють ступінь реалізації основних цільових установок у своїй діяльності: фактори їх доходності, збалансованість структури активних і пасивних операцій з метою підтримання ліквідності, дотримання економічних нормативів, встановлених НБУ, мінімізацію всіх видів банківських ризиків тощо.

Комерційні банки також зацікавлені аналізувати дані про стан інших банків, однак вони не мають всієї необхідної при цьому інформації. За кордоном банки володіють великими можливостями аналізувати інформаційні потоки, маючи при цьому єдину форму звітності банків, налагоджений облік і практику обміну інформацією, яка складається десятиліттями. Тепер банкіри розуміють, що за деяким винятком всі виграють від опублікування банківської інформації. Це накладає певну ринкову дисципліну на банки. В різних країнах при цьому є певні особливості.

Клієнти і кореспонденти банку визначають стійкість фінансового стану банку і його надійність, перспективи розвитку.

Аудиторські служби в процесі аналізу балансу перевіряють достовірність аналітичного і синтетичного обліку, звітності банку, правильність відображення діяльності банку в його балансі.

НБУ цікавить в першу чергу стан і стійкість банківської системи. Він аналізує дотримання банками економічних нормативів, відрахувань в централізовані фонди і визначає ефективність регулювання державою банківської діяльності [10]. Важливо відзначити, що НБУ, маючи всю необхідну для аналізу інформацію, складає свої рейтинги, але не публікує їх. НБУ широко публікує зведені, порівняльні та інші дані, необхідні для аналізу стійкості і надійності комерційних банків.

Невиконанням норм і нормативів слід вважати:

- неякісну оцінку капіталу;
- збиткову діяльність, яка характеризується наявністю збитків минулого та поточного років і неможливістю їх реального погашення протягом трьох місяців;
- порушення встановлених НБУ економічних нормативів та оціночних показників діяльності банку;
- неякісну структуру активів, в тому числі кредитного портфеля.

Тоді приймається рішення про надання стабілізаційної позики - це позика, яка надається Національним банком комерційному банку для оперативного забезпечення його платоспроможності і ліквідності та підтримки виконання заходів фінансового оздоровлення.

Висновки. Національний банк України здійснює нагляд за діяльністю комерційних банків, їх відділень, філій, представництв на території України. Він спрямований на забезпечення стабільності банківської системи, захист інтересів вкладників шляхом зменшення ризиків в діяльності комерційних банків. Зміст нагляду визначається повноваженнями, встановленими законом України «Про банки і банківську діяльність». Система нагляду спрямована на скорочення внутрішніх і зовнішніх ризиків. Серед зовнішніх виділяють ризик ліквідності, валютний ризик, ризик облікової ставки та ризик по цінних паперах. До внутрішніх відносять «комерційні ризики», пов'язані з людським фактором (кваліфікація персоналу і ділові якості керівників, виконавська дисципліна та якість аудиторської служби і

ін.), а також «операційно-технічні ризики», які відображають ступінь працездатності систем, які забезпечують зовнішню роботу банку: системи безпеки, бухгалтерського обліку, матеріально-технічних засобів, засобів зв'язку і т. п. На зниження внутрішніх ризиків спрямовані процедури реєстрації банків, ліцензування, внутрішніх перевірок, інспекції діяльності комерційних банків Нацбанком. При цьому для забезпечення фінансової стійкості банку важливим є не тільки визначення загальної концепції його розвитку, але й розробка раціональних схем формування пасивів і розподіл його ресурсів за основними категоріями активів.

Список літератури: 1. *Бельх Л.П.* Устойчивость коммерческих банков. Как банкам избежать банкротства. – М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1996. – 184 с. 2. *Доллан Э.Дж., Кембелл К.Л.* Деньги, банковское дело и денежно-кредитная политика / Пер.с англ. М.Д. Лукашевича – Л., 1991. 3. *Иванов В.В.* Анализ надёжности банка. Практическое пособие. – М.: РДЛ, 1996. 4. *Івасів Б.С.* Операції комерційних банків: навчальний посібник. – К.: НМК ВО, 1992. – 84 с. 5. *Івасів І.* Яка банківська система потрібна Україні? // Вісник НБУ № 4, 1997. – 50 с. 6. *Заруба О.Д.* Банківський менеджмент та аудит. – К.: Лібра, 1996. – 178 с. 7. *Заруба О., Шиллер Р.* Фінансова стійкість комерційних банків: способи визначення // Вісник НБУ, № 7, 1997. – С. 33. 8. *Масленчиков Ю.С.* Финансовый менеджмент в коммерческом банке: фундаментальный анализ. – М.: Перспектива, 1996. – С. 68-132. 9. *Роуз Питер С.* Банковский менеджмент / Пер.с англ. – М.: Дело ЛТД, 1995, – С. 652-665. 10. *Раєвський К.* Про порядок регулювання та аналіз діяльності комерційних банків // Банківська справа, № 2, 1997. – С. 31.

Надійшла до редколегії 11.07.2011.